

Β. Πετούση-Ντούλη, Έμφυλες προσεγγίσεις στις κοινωνικές ανισότητες και το έγκλημα

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΠΕΤΟΥΣΗ-ΝΤΟΥΛΗ, Επίκουρης Καθηγήτριας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στο παρόν άρθρο επιχειρείται επιλεκτική και συνοπτική αναφορά στον τρόπο με τον οποίο η διαπραγμάτευση του περιεχομένου των εννοιών της ομοιότητας και της διαφοράς ενημερώνει έμφυλες προσεγγίσεις στο έγκλημα, την εγκληματικότητα, το δίκαιο και το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Διαπιστώσεις και προτάσεις που αφορούν τη σχέση κοινωνικών ανισοτήτων, εγκλήματος και δικαίου διατυπώνονται στη βάση παραδειγμάτων από εμπειρικές έρευνες, θεωρητικές ερμηνείες και πρακτικές που αφορούν το δίκαιο και το σύστημα απονομής δικαιοσύνης.

In this article selective reference is made to the ways in which the debate over similarity and difference informs gendered approaches to crime, criminality, law and the penal justice system. On the basis of empirical research, theoretical explanations and policies to combat crime, presented are arguments and suggestions advanced within the context of gendered approaches to crime.

Ι. Εισαγωγή

Διάφορες μορφές ανισοτήτων, διασταλτικά νοούμενες ως ιεράρχηση πραγματικών ή προσλαμβανόμενων διαφορετικότητων και η σχέση τους με το φαινόμενο του εγκλήματος και της εγκληματικότητας μελετήθηκαν ευρέως σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο. Στο πλαίσιο ειδικότερα κριτικών θεωρητικών προσεγγίσεων για τις οποίες το έγκλημα αποτελεί ιστορικά και κοινωνικά συγκεκριμένο φαινόμενο σε άμεση αλληλεξάρτηση με τα χαρακτηριστικά της ευρύτερης κοινωνικής οργάνωσης στην οποία κάθε φορά εμφανίζεται, το έγκλημα, η εγκληματικότητα, το ποινικό δίκαιο, το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης όπως και οι αντίστοιχες αντεγκληματικές πολιτικές ερμηνεύονται ως προϊόντα, αποτελέσματα, συνέπειες ή ακόμη και αιτίες ποικίλων μορφών ιεραρχικών διακρίσεων και ανισοτήτων (π.χ. ταξικών, φυλετικών, εθνικών, οικονομικών, πολιτισμικών) (Ζαραφωνίτου, 2008, 2002, Lacey, 2002, Phillips and Bowling, 2002, Repinsky, 2000).

Από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1970 έμφαση δίνεται σταδιακά στη σχέση μεταξύ εγκλήματος, εγκληματικότητας και έμφυλης ανισότητας, της ανισότητας δηλαδή που παράγεται ως αποτέλεσμα της ιεράρχησης των δύο φύλων με βάση τη διαφοροποιημένη κατανόηση, αξιολόγηση και ιεράρχηση των βιολογικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών τους. Έτσι, υπό την οπτική της έμφυλης ανισότητας, έμφυλες προσεγγίσεις στο έγκλημα και την εγκληματικότητα αναλύουν και ερμηνεύουν κριτικά, ζητήματα που αναφέρονται στη θεωρία, την εμπειρική έρευνα, τους ορισμούς της έννοιας του εγκλήματος, το δίκαιο και το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης (βλ. π.χ. Bowker, 1978, Smart, 1977, 1976, Crites, 1976, Klein and Kress, 1976).

Η εισαγωγή της έννοιας της έμφυλης ανισότητας ως εξηγητικής μεταβλητής στη μελέτη του φαινομένου του εγκλήματος επηρέασε σημαντικά θεωρητικές προτάσεις και εμπειρικές έρευνες στην εγκληματολογία και συνέβαλε ουσιαστικά στην ανάδειξη και αποδόμηση αξιωματικών θέσεων και προτάσεων κυρίαρχων στην εγκληματολογική θεωρία και πράξη, στην προβληματοποίηση επιστημονικών και πρακτικών παραδοχών, στη διατύπωση νέων και στην επαναδιατύπωση υφιστάμενων ερευνητικών ερωτημάτων καθώς και στη διαμόρφωση πρακτικών για την πρόληψη και την αντιμετώπιση διαφόρων μορφών εγκληματικότητας (Daly and Chesney-Lind, 1988, Stacey and Thorne, 1985, Chesney-Lind, 2006, Gelsthorpe, 2002).

Παρόμοια με άλλες κριτικές προσεγγίσεις, οι έμφυλες προσεγγίσεις στο έγκλημα και την εγκληματικότητα, παρά τον υψηλό βαθμό οντολογικής, επιστημολογικής και μεθοδολογικής σύγκλισης, συχνά διαφοροποιούνται ως προς την κατανόηση και την ερμηνεία της έννοιας και του περιεχομένου τόσο της έμφυλης ανισότητας (και άλλων μορφών ανισοτήτων) όσο και του εγκλήματος και της εγκληματικότητας. Κατά συνέπεια, η σχέση της έμφυλης ανισότητας με το έγκλημα, την εγκληματικότητα και την ευρύτερη κοινωνική οργάνωση αναλύεται με διαφορετικούς τρόπους και συνεπάγεται διαφορετικές, ενίοτε δε, και αντιθετικές ερμηνευτικές και πρακτικές προτάσεις μέσα στο πλαίσιο έμφυλων προσεγγίσεων στο έγκλημα. Αυτή η διαφοροποίηση εν πολλοίς οφείλεται στο γεγονός ότι οι διάφορες έμφυλες προσεγγίσεις αποκλίνουν ως προς τον τρόπο με τον οποίο κατανοούν και ερμηνεύουν τις έννοιες της(των) ομοιότητας (ομοιοτήτων) και της(των) διαφοράς(διαφορών) (Πετούση, 2007:127, Chesney-Lind, 2006:21-22, Gelsthorpe, 2002:112, 113, Heidensohn, 2002:520, Smart, 1992:30).

Ο διάλογος για τη διαφορά και την ομοιότητα είναι κεντρικό σημείο για την έμφυλη κατανόηση τόσο ευρύτερα της κοινωνικής οργάνωσης όσο και συγκεκριμένων κοινωνικών φαινομένων (Πετούση-Ντούλη, 2010). Στο πλαίσιο του παρόντος, έμφαση θα δοθεί στον τρόπο με τον οποίο διαστάσεις αυτού του διαλόγου ενημέρωσαν και ενημερώνουν έμφυλες κατανοήσεις για το έγκλημα, την εγκληματικότητα και το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνη με ειδικότερη αναφορά σε επιλεγμένες εμπειρικές μελέτες και θεωρητικές ερμηνείες.

II. Εμπειρικές μελέτες και θεωρητικές ερμηνείες

Ήδη από τις πρώτες προσπάθειες έμφυλης προσέγγισης του εγκλήματος και της εγκληματικότητας διαπιστώθηκε το εμπειρικό και θεωρητικό κενό και η συναρτώμενη έλλειψη εγκληματολογικού ενδιαφέροντος για τον τρόπο με τον οποίο τα φαινόμενα αυτά αφορούν τις γυναίκες. Ως νομιμοποιητική βάση της έλλειψης ενδιαφέροντος χρησιμοποιήθηκε επί μακρόν η 'άνιση' (χαμηλή) συμμετοχή των γυναικών στο έγκλημα και την εγκληματικότητα, σταθερά του φαινομένου, στατιστικά διαπιστωμένα ακόμη και σε πολύ πρώιμες καταγραφές όπως για παράδειγμα εκείνη του Quetelet, (1969 αρχική δημοσίευση 1835) (Gelsthorpe, 2002:112, Gelsthorpe and Morris, 1988).

Παρά την έλλειψη ενδιαφέροντος ωστόσο, προσπάθειες ερμηνείας της συμμετοχής των γυναικών στο έγκλημα δεν λείπουν εντελώς. Ωστόσο, τέτοιου είδους ερμηνείες τείνουν να εστιάζουν στο 'αναπόδραστο' της γυναικείας βιολογίας [1] ακόμη και όταν η εγκληματική συμπεριφορά των ανδρών ερμηνεύεται με όρους κοινωνικής ανισότητας (ταξικής, πολιτικής, εθνικής, φυλετικής κ.λπ.). Έτσι, όχι μόνο βιολογικοποιείται η γυναικεία συμπεριφορά αλλά νομιμοποιούνται ως εξηγητικές μεταβλητές της ανθρωπίνης συμπεριφοράς γενικότερα και της εγκληματικής συμπεριφοράς ειδικότερα, ουσιοκρατικές κατανοήσεις της διαφοράς, πραγματικής ή προσλαμβανόμενης (Irigaray, 1994, Grosz, 1993). Εναλλακτικά, όταν δεν χρησιμοποιούνται βιολογικές ή βιολογίζουσες ερμηνείες, θεωρείται (ρητά ή υπόρρητα) ότι οι προτεινόμενες ερμηνείες της εγκληματικότητας των ανδρών επαρκούν για την κατανόηση και της εγκληματικότητας των γυναικών. Σε αυτή την περίπτωση, υπόρρητα μεν, σαφώς δε, επιστρατεύεται και θεωρείται ως επαρκές το επιχείρημα της ομοιότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Για τους μελετητές ωστόσο, που προσεγγίζουν το έγκλημα και την εγκληματικότητα έμφυλα, η 'άνιση' συμμετοχή των γυναικών στο φαινόμενο όχι μόνο δεν δικαιολογεί την απουσία τους από σχετικές εμπειρικές μελέτες και θεωρητικές ερμηνείες αλλά, αντίθετα, επιβάλλει προσεκτική και εμπειριστατωμένη έρευνα και θεωρητική επεξεργασία. Αυτό το σκεπτικό οδήγησε τόσο σε εμπειρικές μελέτες όσο και θεωρητικές ερμηνείες οι οποίες ιστορικά μορφοποιήθηκαν σε διάφορες έμφυλες εγκληματολογικές προσεγγίσεις [2] και οι οποίες κατέδειξαν την ανεπάρκεια των κυρίαρχων εγκληματολογικών ερμηνειών να κατανοήσουν από τη μια, τη γυναικεία εγκληματικότητα (αλλά τελικά και την ανδρική) και από την άλλη, το σύνολο των συνιστωσών του φαινομένου του εγκλήματος (Scruton, 1990, Heidensohn, 1985, Leonard, 1982, Smart, 1976).

Αρχικά, σημαντικός αριθμός ερευνητών διεξήγαγαν μελέτες στη βάση επίσημων στατιστικών ή/και ερευνητικών δεδομένων που προέρχονταν είτε από μικτά δείγματα ανδρών και γυναικών είτε αποκλειστικά από δείγματα γυναικών. Ως αποτέλεσμα, χαρακτηριστικά του εγκληματικού φαινομένου διερευνήθηκαν τόσο αναφορικά με τις γυναίκες όσο και συγκριτικά μεταξύ γυναικών και ανδρών καλύπτοντας έτσι το διαπιστωμένο εμπειρικό κενό γνώσης (Chesney-Lind, 1997, Daly, 1995, Campbell, 1984, 1981).

Παράλληλα όμως με τη συμβολή τους στην κάλυψη του κενού γνώσης για τη σχέση των γυναικών με το έγκλημα και τις διάφορες εκφάνσεις του, οι εμπειρικές μελέτες για τη γυναικεία εγκληματικότητα αποτελούν σημαντική τομή σε θεωρητικό επίπεδο όχι τόσο για τις ερευνητικές υποθέσεις που ήλεγξαν – αυτές έγιναν αντικείμενο έντονης κριτικής από άλλους θεωρητικούς και εμπειρικούς μελετητές– όσο κυρίως γιατί ανέδειξαν τη μελέτη της γυναικείας εγκληματικότητας ως ζήτημα εστιακού ενδιαφέροντος για την εγκληματολογία και γιατί έδωσαν νέα ώθηση και κατεύθυνση στη θεωρητική ερμηνεία της γυναικείας εγκληματικότητας και ευρύτερα της σχέσης των γυναικών με το έγκλημα (Γουσέτη, 2011, Πετούση, 2007:130, Daly and Chesney-Lind, 1988:510).

Στο πλαίσιο αυτών των μελετών η κατά φύλο διαφοροποίηση της συμμετοχής στο έγκλημα, και την εγκληματικότητα, ερμηνεύτηκε ως συνάρτηση και αποτέλεσμα της κατά φύλο διαφοροποίησης της συμμετοχής στη συμβατική κοινωνική οργάνωση (Daly and Chesney-Lind, 1988:510). Με άλλα λόγια, ο 'δευτερεύων' ρόλος των γυναικών στο έγκλημα συναρτάται με το δευτερεύοντα ρόλο των γυναικών στη συμβατική κοινωνική ζωή, την έμφυλη κοινωνική ανισότητα. Στο βαθμό όμως και στην έκταση που η έμφυλη κοινωνική ανισότητα ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα των διαφορετικών ρόλων ανδρών και γυναικών, η άρση αυτής της ανισότητας απαιτεί ως αναγκαία, αν όχι ικανή συνθήκη, τη σύγκλιση των έμφυλων ρόλων. Η σύγκλιση όμως των κοινωνικών ρόλων ανδρών και γυναικών στη συμβατική κοινωνική

οργάνωση υποστηρίζεται ότι επιφέρει σύγκλιση των ρόλων των δύο φύλων στην αντίστοιχη 'εγκληματική.' Κατά συνέπεια, κάποιες από τις εμπειρικές μελέτες της γυναικείας εγκληματικότητας που εστιάζουν στον κοινωνικό ρόλο των φύλων προβλέπουν αύξηση της εγκληματικότητας των γυναικών (άλλοτε της βίαιης και άλλοτε της μη-βίαιης) [3] (Πετούση, 2007:131, Daly and Chesney-Lind, 1988:511).

Παρά την τομή που εκπροσωπούν στην κατεύθυνση της θεωρητικής ερμηνείας για το έγκλημα και τη γυναικεία εγκληματικότητα, αυτές οι θέσεις δεν έμειναν χωρίς αντίλογο. Αντίθετα, πυροδότησαν σειρά αντιδράσεων τόσο σε εμπειρικό όσο και σε ερμηνευτικό/θεωρητικό πλαίσιο. Έτσι, σειρά εμπειρικών ερευνών κατέδειξαν ότι η έκταση και τα χαρακτηριστικά της κατά φύλο διαφοροποίησης της εγκληματικής συμπεριφοράς παραμένουν κατά το μάλλον ή ήττον σταθερά για αρκετές δεκαετίες ανατρέποντας τις προβλέψεις για αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας και καταρρίπτοντας το επιχείρημα της σύγκλισης των ρόλων ανδρών και γυναικών τουλάχιστον στην πραγματικότητα του εγκλήματος (Steffensmeier et al, 2006, Steffensmeier et al, 2005, Steffensmeier and Schwartz, 2004, Heidensohn, 2002:497, Smart, 1979).

Σε θεωρητικό επίπεδο, η κριτική που ασκήθηκε στις παραπάνω εμπειρικές μελέτες εκκινεί από τη θέση ότι η κατανόηση της έμφυλης ανισότητας ως συνάρτηση έμφυλων κοινωνικών ρόλων και η συναρτώμενη συνθήκη για την άρση της –σύγκλιση των ρόλων– στηρίζεται σε ρητά και υπόρρητα επιχειρήματα περί της ομοιότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών? επιχείρημα εξάλλου το οποίο στήριξε και τα αιτήματα του γυναικείου κινήματος για εξασφάλιση θεσμικής ισονομίας (Petoussi, 2007).

Μελετητές ωστόσο οι οποίοι ασκούν κριτική στο επιχείρημα της ομοιότητας θεωρητικοποιώντας την έννοια και το περιεχόμενο της διαφορετικότητας, έστρεψαν το ενδιαφέρον τους σταδιακά στη σχέση μεταξύ έμφυλης ανισότητας και κοινωνικής θέσης καθώς και στην έννοια της κατασκευής της θηλυκότητας και του ανδρισμού και ευρύτερα στην έννοια της έμφυλης διάστασης του φαινομένου του εγκλήματος (Messerschmidt, 1993, 1986, Scraton, 1990, Naffine, 1987, Smart, 1976:184, 185, Klein, 1973).

Σε αυτό το πλαίσιο, ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών όπως και ανισότητες μεταξύ διάφορων κοινωνικών ομάδων, ερμηνεύονται ως συνάρτηση της διαφορετικής θέσης που κατέχουν στις πολλαπλές κοινωνικές ιεραρχίες δύναμης και εξουσίας επί των οποίων δομείται η κοινωνική οργάνωση. Σε συνάρτηση, τα εγκλήματα μπορούν να διακριθούν (καλύτερα να ιεραρχηθούν) με βάση το βαθμό ισχύος και δύναμης που εκδηλώνεται ή απαιτείται κατά την τέλεσή τους όπως και με βάση την κοινωνική δύναμη και ισχύ που κατέχουν εκείνοι που τα διαπράττουν. Με βάση αυτή τη διάκριση, η ανίσχυρη θέση των γυναικών στην έμφυλη κοινωνική ιεραρχία εξηγεί τη χαμηλή συμμετοχή τους σε εγκλήματα όπως τα βίαια και τα μη-συμβατικά εγκλήματα (πχ οικονομικά, περιβαλλοντικά, πολιτικά) στα οποία τείνουν να συμμετέχουν εκείνοι που κατέχουν ισχυρές θέσεις στις αντίστοιχες ιεραρχίες. Παράλληλα, ερμηνεύει τη σχετικά υψηλότερη συμμετοχή τους σε περιουσιακή ή οικονομική μικρο-εγκληματικότητα στην οποία τείνουν να συμμετέχουν διάφορες κοινωνικές ομάδες με ανίσχυρη θέση στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ιεραρχία [4] (Messerschmidt, 1997, 1986). Αυτού του είδους η προσέγγιση στο έγκλημα, την εγκληματικότητα και την κοινωνική ανισότητα αναδεικνύει την πολλαπλότητα των διακρίσεων την οποία πραγματεύεται με όρους κοινωνικο-πολιτικής και οικονομικής διαφοράς μεταξύ ανδρών και γυναικών αλλά και κοινωνικών ομάδων γενικότερα ενώ παράλληλα στρέφει την εγκληματολογική προσοχή σε μη-συμβατικές μορφές εγκληματικότητας.

Εστιάζοντας περαιτέρω στην νοηματοδότηση της διαφοράς, μια άλλη διάσταση των έμφυλων προσεγγίσεων στις κοινωνικές ανισότητες και το έγκλημα ανέδειξε την κοινωνική κατασκευή των έμφυλων ταυτοτήτων, της θηλυκότητας και του ανδρισμού ως ερμηνευτική παράμετρο της σχέσης ανισότητας και εγκλήματος. Με βάση αυτή την προσέγγιση το φύλο κατανοείται και ερμηνεύεται πέρα και πάνω από τα στενά 'φυσιολογικά' όρια της βιολογίας των ατόμων, του κοινωνικού ρόλου και της κοινωνικής θέσης ανδρών και γυναικών και γίνεται δομικό στοιχείο της κατασκευής των κοινωνικών φαινομένων, της κοινωνικής ανισότητας και του εγκλήματος εν προκειμένω. Έτσι, η εκδήλωση εγκληματικής ή ευρύτερα παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς συναρτάται με το περιεχόμενο της κατασκευής του ανδρισμού ιδιαίτερα στο πλαίσιο κοινωνικών οργανώσεων βασισμένων σε ανισότητες ιεραρχιών. Με βάση αυτή την προσέγγιση της σχέσης μεταξύ της κοινωνικής κατασκευής του ανδρισμού και της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος όχι μόνο ερμηνεύεται η κατά φύλο διαφοροποίηση της συμμετοχής στο έγκλημα και την εγκληματικότητα αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύεται και η έμφυλη διάσταση του φαινομένου του εγκλήματος (Messerschmidt, 2006, 1993, Miller and Mullins, 2006:236-241).

Η ανάδειξη του έμφυλου χαρακτήρα του εγκληματικού φαινομένου αποκάλυψε περαιτέρω ότι τουλάχιστον για τις κυρίαρχες εγκληματολογικές θεωρίες, το έγκλημα νοείται ως φαινόμενο του δημόσιου χώρου. Η κατανόηση όμως του εγκλήματος ως φαινομένου του δημόσιου χώρου οριοθετεί και κατευθύνει εμπειρικές μελέτες, θεωρητικές ερμηνείες και πρακτικές αντιμετώπισης που εστιάζουν στις εκφάνσεις του

φαινομένου στο δημόσιο χώρο (π.χ. κλοπές, επιθέσεις, ναρκωτικά, διαφθορά). Ως αποτέλεσμα, εγκληματικές συμπεριφορές και δράσεις που συμβαίνουν ή μπορεί να συμβαίνουν στον ιδιωτικό χώρο και στο πλαίσιο στενών οικογενειακών σχέσεων, σχέσεων οικειότητας και εμπιστοσύνης παραμένουν εκτός του εγκληματολογικού ενδιαφέροντος, αποκρύπτονται και παραμελούνται.

Έμφυλες προσεγγίσεις στο εγκληματικό φαινόμενο που εστίασαν την προσοχή τους στον ιδιωτικό χώρο παρήγαγαν πλήθος εμπειρικών ερευνών οι οποίες κατέδειξαν ότι για τις γυναίκες όπως και για τους ηλικιωμένους, τους ανάπηρους και τα παιδιά, το βίωμα του εγκλήματος διαφέρει από εκείνο των ανδρών καθώς τείνει να σχετίζεται με χώρους και ανθρώπους οικείους, έμπιστους, 'δικούς' (Αρτινοπούλου, 2006, Αρτινοπούλου και Παπαθεοδώρου, 2006, Stanko, 2001:18-20, MacKinnon, 1982:533-534, Dobash and Dobash, 1979). Ως αποτέλεσμα, η έννοια του εγκλήματος επαναπροσδιορίζεται και τόσο ο ιδιωτικός χώρος όσο και το θύμα έρχονται στο προσκήνιο του εγκληματολογικού ενδιαφέροντος (Heidensohn, 2002:499-500, Gelsthorpe, 2002:120-121).

Μπορεί να υποστηριχθεί λοιπόν, ότι η εμπειρική καταγραφή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της εγκληματικότητας των γυναικών, η θεωρητική ερμηνεία των εμπειρικών δεδομένων και η κριτική μελέτη των υπάρχουσών θεωριών κάλυψε σημαντικά σχετικά κενά ενώ παράλληλα συνέβαλε σημαντικά στην κατανόηση του συνολικού φαινομένου της εγκληματικότητας ή αλλιώς, η εμπειριστατωμένη μελέτη της εγκληματικότητας των γυναικών επαναπροσδιόρισε, σε εμπειρικό και θεωρητικό επίπεδο και την κατανόησή μας για το έγκλημα και την εγκληματικότητα (Heidensohn, 2002:494, Downes and Rock, 1998:325). Παράλληλα, ανέδειξε την προβληματική των επιχειρημάτων της ομοιότητας και της διαφοράς για την ερμηνεία της ανθρωπίνης συμπεριφοράς και κυρίως των κοινωνικών, έμφυλων και άλλων ανισοτήτων.

III. Δίκαιο και σύστημα απονομής δικαιοσύνης

Όπως και στην περίπτωση του εγκλήματος και της εγκληματικότητας, έμφυλες προσεγγίσεις στο δίκαιο και το σύστημα απονομής δικαιοσύνης (ιδίως της ποινικής) οδηγήθηκαν σε σειρά διαπιστώσεων οι οποίες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο συνεπάγονται έμφυλες (και άλλες ανισότητες). Παράλληλα, στο πλαίσιο αυτών των προσεγγίσεων γίνεται διαπραγμάτευση ζητημάτων ομοιότητας και διαφοράς. Έτσι, σημαντικός αριθμός μελετών ανέδειξε τόσο το εμπειρικό και θεωρητικό κενό όσο και τον περιορισμένο αριθμό των γυναικών μεταξύ των φορέων και λειτουργών του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (πχ δικαστές, δικηγόροι, αστυνομικοί, σωφρονιστικοί υπάλληλοι). Προτάσεις για την άρση των τέτοιου είδους ανισοτήτων περιελάμβαναν την αύξηση του αριθμού των γυναικών λειτουργών του συστήματος καθώς και τη βελτίωση του σωφρονιστικού συστήματος για τις γυναίκες (Martin and Jurik, 1996, Freedman, 1981).

Τέτοιου είδους προτάσεις όμως όσο και αν είναι σημαντικές και απαραίτητες είναι ανεπαρκείς για την άρση των έμφυλων ανισοτήτων καθώς στηρίζονται, αναπαράγουν και επιβεβαιώνουν την ομοιότητα ως προϋπόθεση ισότητας. Για παράδειγμα, υποστηρίζουν κριτικοί των 'διορθωτικών' παρεμβάσεων σύγκλισης ρόλων και αριθμών, η αύξηση του αριθμού των γυναικών λειτουργών του συστήματος, αυτή καθ' εαυτή, μπορεί να συνεπάγεται θετικά ποσοτικά αποτέλεσμα έχει όμως περιορισμένη δυνατότητα ανατροπής των έμφυλων (και άλλων κοινωνικών) ιεραρχήσεων στο βαθμό και την έκταση που οι γυναίκες που εισέρχονται στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης εκπαιδεύονται με τον ίδιο τρόπο και δεσμεύονται από τις ίδιες νομοθετικές, θεσμικές και άλλες συναφείς ρυθμίσεις, όρους, προϋποθέσεις και συνθήκες όπως και οι άνδρες (Wells, 2002, Rhode, 1993). Με άλλα λόγια, η ποσοτική εξίσωση της συμμετοχής ανδρών και γυναικών στο υπάρχον σύστημα ενισχύει μάλλον, παρά ανατρέπει τις συνθήκες που οδηγούν σε έμφυλες ανισότητες και γενικότερα δομούν την κοινωνική και πολιτική ζωή στη βάση συστημάτων αξιολογικών ιεραρχήσεων (Petoussi, 2007:353-354, 358, Malleon, 2003, Hunter, 2002, Smart, 1992, Abrams, 1991, Bartlett, 1990).

Δεύτερη σημαντική διαπίστωση που έγινε στο πλαίσιο έμφυλων προσεγγίσεων στο δίκαιο και το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης αφορούσε το γεγονός ότι σε αντίθεση με την αρχή της ίσης μεταχείρισης, το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης μεταχειρίζεται διαφορετικά, άνισα, τους άνδρες και τις γυναίκες. Σχετικές έρευνες έδειξαν ότι η μεταχείριση των ανδρών από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης έτεινε να σχετίζεται περισσότερο με το είδος του εγκλήματος και το βαθμό στον οποίο ο δράστης ανταποκρινόταν σε ένα αφαιρετικό πρότυπο μέσου, συνετού, νομοταγούς πολίτη, ενώ σημαντική ήταν και η επίδραση των μεταβλητών της κοινωνικής τάξης, της φυλής, της εθνικής καταγωγής κ.λπ. (Burgess-Proctor, 2006:33, 39, Barak, et. al, 2001, Steffensmeier et. al., 1998:787).

Από την άλλη μεριά, έρευνες για τη μεταχείριση των γυναικών από το σύστημα απονομής ποινικής

δικαιοσύνης διαπιστώνουν διαφοροποιήσεις τόσο μεταξύ ανδρών και γυναικών όσο και μεταξύ γυναικών. Έτσι, σε κάποιες γυναίκες, καλές μητέρες, παντρεμένες και γενικότερα 'αξιοσέβαστες' γυναίκες (Kruttschnitt, 1982) (γυναίκες δηλαδή με προσωπικές ιστορίες σταθερής επαγγελματικής απασχόλησης, χωρίς προβλήματα αλκοολισμού, χρήσης ναρκωτικών ή ψυχικής νόσου) το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης επιφυλάσσει ευνοϊκότερη ('ιπποτική' για κάποιους) μεταχείριση σε σύγκριση τόσο με άνδρες δράστες παρόμοιων εγκλημάτων όσο και με γυναίκες οι οποίες όμως δεν επιδεικνύουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά (Spohn and Beichner, 2000:154, Burgess-Proctor, 2006:32-33, Hutton et. al., 1989, Bernat, 2001:216),

Για κάποιες άλλες όμως γυναίκες, το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης είναι είτε αυστηρότερο από ό,τι για τους άνδρες είτε εξαιρετικά τιμωρητικό. Για παράδειγμα, ανήλικα κορίτσια, νεαρές γυναίκες ή γυναίκες που δικάζονται για σχετικά ασήμαντα εγκλήματα αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη αυστηρότητα από ό,τι άνδρες που δικάζονται για τα ίδια εγκλήματα και παραβάσεις (Malloch, 2004:386, Newburn, 2002:542-543, Edwards, 1984). Παράλληλα έντονα τιμωρητικό είναι το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης απέναντι σε 'διπλά παραβάτες', γυναίκες δηλαδή που από τη μια παραβατούν διαπράττοντας έγκλημα και από την άλλη παραβατούν παραβιάζοντας το έμφυλο πρότυπο της γυναικείας συμπεριφοράς. Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα στις περιπτώσεις γυναικών που διαπράττουν βίαια εγκλήματα [5] (Bernat, 2001:217-218, Streib, 1990:878, Edwards, 1984:213, Carlen, 1983).

Συμπερασματικά μπορεί να υποστηριχθεί ότι η μεταχείριση των δραστών από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης συναρτάται με το βαθμό σύγκλισης ή απόκλισης της συμπεριφοράς και των χαρακτηριστικών τους από το αφαιρετικό πρότυπο της συμβατικής, νομοταγούς συμπεριφοράς του μέσου πολίτη όπως αυτός νοείται κάθε φορά. Σε αυτό το πλαίσιο όσο περισσότερο τα χαρακτηριστικά και η συμπεριφορά του δράστη συγκλίνουν με το πρότυπο, ομοιάζουν προς αυτό, τόσο αυξάνουν οι πιθανότητες εξασφάλισης ισότητας. Στην περίπτωση των γυναικών όμως, το αφαιρετικό πρότυπο αναδεικνύεται ως έμφυλο καθώς καθοριστικής σημασίας για τη μεταχείρισή τους είναι η σύγκλιση των χαρακτηριστικών και της συμπεριφοράς τους με τα πρότυπα που θεωρούνται αποδεκτά για το φύλο τους. Στο βαθμό όμως και στην έκταση που τα έμφυλα πρότυπα ιεραρχούνται αξιολογικά [6], η τέτοιου είδους μεταχείριση οδηγεί σε ανισότητες μάλλον παρά στην άρση τους (Πετούση-Ντούλη, 2010:843, Gelsthorpe, 2002:119, Heidensohn, 2002:504-505).

Η θεωρητική διαπραγμάτευση των παραπάνω διαπιστώσεων αναδεικνύει την προβληματική της τεκμηρίωσης της αρχής της ίσης μεταχείρισης στη βάση επιχειρημάτων ομοιότητας η οποία φαίνεται να κλονίζεται όταν προσεγγίζεται έμφυλα. Το πρόταγμα της ισότητας όταν, και επειδή, προϋποθέτει ομοιότητα, μόνο οριακά μπορεί, αν δεν αδυνατεί πλήρως, να διαχειριστεί διαφορές, έμφυλες εν προκειμένω, οδηγώντας τελικά ή πιθανά σε εμπέδωση ανισοτήτων (Petoussi, 2007:357-358, Κραβαρίτου, 1996:149-152, Eisenstein, 1988:52).

Ερευνητικά δεδομένα εξακολουθούν να καταγράφουν ανισότητες στη μεταχείριση ατόμων που έρχονται σε επαφή με το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης ως δράστες εγκλημάτων? ανισότητες οι οποίες συναρτώνται με συστήματα ταυτόχρονων, πολλαπλών ιεραρχήσεων διαφορετικότητας (φύλου, φυλής, εθνικότητας, τάξης κ.λπ.) (Burgess-Proctor, 2006, Daly and Torny, 1997, Steffensmeier et. al., 1998). Ταυτόχρονα, όμως, εμφανίζεται μία τάση στην αντιμετώπιση δραστών η οποία είναι πιθανόν να σηματοδοτεί μια εναλλακτική πορεία προς την ισότιμη δικαϊκή μεταχείριση διαφορετικότητας. Ενδεικτικό αυτής της κατεύθυνσης είναι το εύρημα ότι καθοριστικός παράγων –τουλάχιστον για τον προσδιορισμό της επιβαλλόμενης ποινής ή μέτρων– φαίνεται να είναι η ευθύνη του δράστη (άνδρα ή γυναίκας) για τη φροντίδα εξαρτημένων προσώπων όπως π.χ. ανήλικα παιδιά. Έτσι, χωρίς να μειώνεται η επίδραση παραγόντων όπως κοινωνική τάξη, φυλή, εθνική καταγωγή, φύλο κ.λπ. η ευθύνη για τη ζωή και την ευημερία εξαρτώμενων προσώπων λειτουργεί ευνοϊκά προς το δράστη. Το εύρημα ότι γυναίκες, μάλλον, παρά άνδρες, φαίνεται να ευνοούνται από αυτή τη στάση των λειτουργών του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης συναρτάται με το γεγονός ότι ελέγχοντας για την επίδραση μεταβλητών όπως σοβαρότητα εγκλήματος, προηγούμενες καταδίκες, πιθανότητα υποτροπής κ.λπ. γυναίκες, πιο συχνά από άνδρες, τείνουν να επωμίζονται την ευθύνη της υποστήριξης και της ανατροφής ανήλικων παιδιών και άλλων εξαρτημένων προσώπων (Spohn and Beichner, 2000:153-154, Daly, 1994:279, 227, 1989:138, 1987:787, 277).

Αυτού του είδους όμως η ευνοϊκή μεταχείριση δραστών αν και έχει διακριτά έμφυλα χαρακτηριστικά που τείνουν να ταυτίζονται με το κοινωνικό φύλο των γυναικών (ευθύνη και φροντίδα για άλλους) υπερβαίνει τα έμφυλα στερεότυπα καθώς αφορά τόσο τους άνδρες όσο και τις γυναίκες. Παράλληλα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ευνοϊκή μεταχείριση που επιφυλάσσεται σε δράστες οι οποίοι από τη μια πληρούν τις προϋποθέσεις μη-επικινδυνότητας, μη-υποτροπής κ.λπ. και από την άλλη είναι επιφορτισμένοι με την προστασία και τη φροντίδα άλλων προσώπων (Spohn and Beichner, 2000:175-177) μπορεί να σημαίνει

αλλαγή στην κατανόηση και τη νοηματοδότηση του αφαιρετικού προτύπου που ανακαλούν οι δικαστές για να κρίνουν σύγκλιση ή απόκλιση του κρινομένου κάθε φορά ατόμου. Έτσι, αν και στο δίκαιο το αφαιρετικό αυτό πρότυπο νοηματοδοτείται ως μοναδιαία, ατομική ίσως και αυτόνομη υπόσταση, στην περίπτωση της ευνοϊκής μεταχείρισης κατηγορουμένων εξαιτίας ή προς όφελος εξαρτημένων προσώπων, το πρότυπο ερμηνεύεται (μερικά τουλάχιστον) στη συνάρτησή του, στην αναφορά του προς άλλους και έτσι καθίσταται σχεσιακό και αναφορικό. Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε ακόμη να υποστηριχθεί ότι η μεταχείριση κατηγορουμένων σε συνάρτηση (ή καλύτερα εξάρτηση) με τις οικογενειακές και άλλες υποχρεώσεις τους (αλλιώς σχέσεις) υπερβαίνει ή έχει τη δυνατότητα να υπερβεί τους δικονομικούς και δικαιοδοτικούς περιορισμούς της διαχείρισης των διαφορών μεταξύ ατόμων και ομάδων και κατά συνέπεια να άρει κοινωνικές ανισότητες και αδικίες.

IV. Αντεγκληματική πολιτική

Είναι εύκολα κατανοητό ότι στην προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου του εγκλήματος και της εγκληματικότητας οι ορισμοί κεντρικών εννοιών στη βάση των οποίων διαμορφώνονται αντίστοιχες πολιτικές είναι καίριας σημασίας. Στο τρέχον πολιτικο-ιδεολογικό πλαίσιο κατανόησης του εγκλήματος και της αντίδρασης στο έγκλημα, ιδιαίτερης σημασίας είναι οι έννοιες της διακινδύνευσης και της ασφάλειας.

Η επικρατούσα προσέγγιση στην κατανόηση της διακινδύνευσης και εξ αντιδιαστολής της ασφάλειας, όμως, τείνει να σχετίζεται με τα φαινόμενα του πολέμου, της τρομοκρατίας ή/και ευρύτερα με φαινόμενα βίας του συμβατικά οριζόμενου δημόσιου χώρου. Έτσι νοούμενη όμως η διακινδύνευση οδήγησε σε αντεγκληματικές πολιτικές όπως για παράδειγμα εκείνη της 'μηδενικής ανοχής' αλλά και σε μια ευρύτερα παρατηρούμενη τάση για ποινικοποίηση 'παραβατικής συμπεριφοράς.' Το εγκληματικό πρότυπο όμως με βάση το οποίο σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε η πολιτική της 'μηδενικής ανοχής' είναι το σοβαρό, βίαιο έγκλημα του δημόσιου χώρου ή με άλλα λόγια, το στερεοτυπικό ανδρικό έγκλημα (Steffensmeier, 2001:199, Bloom et. al., 1994:2). Όσο αμφισβητούμενη όμως είναι η πολιτική της 'μηδενικής ανοχής' όταν προσεγγίζεται με όρους δημοκρατίας, προστασίας ατομικών ελευθεριών ακόμη και αποτελεσματικότητας (βλ. αναλυτικά Τζαννετάκη, 2006) άλλο τόσο και ίσως περισσότερο είναι όταν προσεγγίζεται έμφυλα (Ζαραφωνίτου, 2008:141, Chesney-Lind, 2006:17, Malloch, 2004:390).

Υπό αυτή την οπτική γωνία άμεσα αναγνωρίζεται ότι η ραγδαία αύξηση του αριθμού των κρατουμένων γυναικών προκύπτει από παραβάσεις που σχετίζονται με οικονομική και περιουσιακά μικρο-εγκληματικότητα ή/και χρήση ναρκωτικών ή αλλιώς, παραβάσεις χαμηλής διακινδύνευσης (Chesney-Lind, 2006:9, 13, Chesney-Lind, and Belknap, 2004). Καταρχήν λοιπόν, έμφυλα προσεγγιζόμενη μία τέτοιου είδους αντεγκληματική πολιτική συνεπάγεται σοβαρότερες συνέπειες για τις γυναίκες από ό,τι για τους άνδρες (στο βαθμό που οι γυναίκες συμμετέχουν σε λιγότερο σοβαρά εγκλήματα. Αντεγκληματικές όμως πολιτικές που σχεδιάζονται με όρους δημόσιου βίου υπονοώντας, περαιτέρω, έμφυλη ομοιότητα –ό,τι δηλαδή ισχύει για τους άνδρες θεωρείται ότι ισχύει με τον ίδιο τρόπο και για τις γυναίκες— όταν εφαρμόζονται σε γυναίκες επιφέρουν και ευρύτερες έμμεσες κοινωνικές συνέπειες καθώς αυξάνει ο αριθμός των ευάλωτων προσώπων (παιδιά, ηλικιωμένοι κ.λπ.) που ακούσια εγκαταλείπονται από τα πρόσωπα (γυναίκες εν προκειμένω) που έχουν την ευθύνη της φροντίδας τους (Owen, 2001:245, Bloom et. al., 1994:2, Roberts, 1994:12-13). Παράλληλα, όταν η διακινδύνευση ορίζεται με όρους δημόσιου βίου από τη μια μεριά, ο ιδιωτικός χώρος κατασκευάζεται ως ελεύθερος συνθηκών και περιστατικών θυματοποίησης και από την άλλη, η έμφαση στο έγκλημα και στον κίνδυνο από αυτό, αποκρύπτουν τη διακινδύνευση που προκύπτει από ανισότητες όπως ανεργία, φτώχεια, ασθένεια, αναπηρία, μετανάστευση, έλλειψη μόρφωσης, ακόμη και κακές συνθήκες υγιεινής και εργασίας (Ζαραφωνίτου [7] , 2002:15-25, Smyth, 1995:9).

Με βάση τα παραπάνω όμως μπορεί να υποστηριχθεί ότι τόσο η διακινδύνευση όσο και η αντιμετώπισή της εμφανίζουν σαφή έμφυλα χαρακτηριστικά (Morrow et. al., 2004, Smyth, 1995) όπως αντίστοιχα εμφανίζουν έντονα κοινωνικά, ηθικά, πολιτικά και άλλα χαρακτηριστικά (Ζαραφωνίτου, 2008:145-147).

Αναγνωρίζοντας όμως έμφυλη διάσταση στον ορισμό της διακινδύνευσης μπορούμε να αναγνωρίσουμε και την έμφυλη διάσταση της ευθύνης με ευρύτερες συνέπειες για την κοινωνική οργάνωση. Αν η διακινδύνευση ορίζεται με όρους δημόσιου χώρου, τότε η ευθύνη τείνει να είναι ατομική και ως τέτοια συνεπάγεται, για παράδειγμα, λιγότερο κράτος πρόνοιας. Αν όμως η ευθύνη παίρνει το περιεχόμενο της αναφοράς, της σχέσης προς τους άλλους –που μπορούν απλουστεύοντας να οριστούν ως τα εξαρτώμενα από τον παραβάτη, πρόσωπα—τότε η μεταχείριση του δράστη από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης μπορεί να γίνεται με γνώμονα τη συνοχή και την ευρωστία της οικογένειας ως κοινωνικού θεσμού συνεκτικού και πυρηνικού της κοινωνικής οργάνωσης. Υπό αυτό το πρίσμα, και η πολιτειακή ευθύνη παίρνει άλλη διάσταση –ενισχυτική του κράτους πρόνοιας (Morrow et. al., 2004:370-372, 374). Παράλληλα, και ίσως πιο σημαντικό, αναπροσδιορίζονται ο ορισμός, η έννοια, το περιεχόμενο του

φαινομένου του εγκλήματος, το συναρτώμενο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης και οι πολιτικές που σχετίζονται με την πρόληψη και την αντιμετώπιση του εγκλήματος, της εγκληματικότητας και των δράστών και θυμάτων (Burgess-Proctor, 2006:43-44, Chesney-Lind, 2006:21-22, Roberts, 1994:11-12).

V. Αντί επιλόγου

Έμφυλες προσεγγίσεις στο έγκλημα και την εγκληματικότητα ανέδειξαν και συμπλήρωσαν επιστημονικά κενά αναφορικά με τον τρόπο που τα παραπάνω φαινόμενα αφορούν τις γυναίκες αλλά και τους άνδρες ενώ παράλληλα διατύπωσαν νέες προτάσεις αναφορικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία αλλά και τις ρητές και υπόρρητες αξιωματικές θέσεις και παραδοχές του ποινικού δικαίου, του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και των αντεγκληματικών πολιτικών. Άλλοτε με βάση επιχειρήματα ομοιότητας και άλλοτε με βάση επιχειρήματα διαφοράς οι τέτοιου είδους προσεγγίσεις επαναδιατύπωσαν τη σχέση ανάμεσα στις ανισότητες και το έγκλημα.

Σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο έγινε περαιτέρω σαφές ότι στη βάση των κοινωνικών ανισοτήτων λειτουργούν και υφίστανται πολλαπλές και αλληλεξαρτώμενες διαφοροποιήσεις οι οποίες συχνά συνεπάγονται πολλαπλά και πολύπλοκα συστήματα ανισοτήτων και διακρίσεων. Αγνοώντας όμως την πολλαπλότητα των διακρίσεων και εστιάζοντας σε μονοδιάστατες βάσεις ανισοτήτων μέσα από αφαιρετικές διαδικασίες κατασκευάζονται κοινωνικές ομάδες που θεωρούνται ομοιογενείς στη βάση ενός και μόνο κυρίαρχου χαρακτηριστικού όπως είναι για παράδειγμα το φύλο (Sokoloff et. al., 2004:12, Baca and Thornton, 1996:7, Daly and Stephens, 1995:193).

Ωστόσο, είτε στη βάση του επιχειρήματος της ομοιότητας, είτε στη βάση του επιχειρήματος της διαφοράς, οι θεωρούμενες ως ομοιογενείς κοινωνικές ομάδες τείνουν να συγκρίνονται ως προς την ομοιότητά τους ή την απόκλισή τους από πρότυπα και συμπεριφορές τα οποία ρητά ή άρρητα προτείνονται ως ιδανικά. Με αυτό τον τρόπο, κυρίαρχες ομάδες αναδεικνύονται ως το μέτρο σύγκρισης για τη συμβατική ή μη συμβατική συμπεριφορά άλλων ομάδων λιγότερο ισχυρών, κοινωνικά αποκλεισμένων ή περιθωριακών. Απλουστεύοντας, λοιπόν, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι συμπεριφορές, τα συμφέροντα και τα βιώματα των κυρίαρχων κάθε φορά ομάδων ορίζονται ως συμβατικά, αξια κοινωνικής και νομικής προστασίας, αρωγής και νομιμοποίησης ενώ οι συμπεριφορές, τα συμφέροντα και τα βιώματα των λιγότερο ισχυρών ορίζονται ως αντι-συμβατικά, απειλητικά, εγκληματικά. Έτσι, διάφορες κοινωνικές ομάδες ορίζονται ως 'άλλοι'. Ορίζονται στην απόκλιση τους από το πρότυπο, περιθωριοποιούνται και υφίστανται περαιτέρω διακρίσεις (Petoussi, 2007:354, Burgess-Proctor, 2006:32, Chesney-Lind, 2006:18-19, Comack, 1999:165, MacKinnon, 1991:86).

Για ένα σημαντικό αριθμό θεωρητικών, η προσέγγιση του ζητήματος της κοινωνικής ανισότητας με όρους ομοιότητας ή διαφοράς μέσα από την παραγωγή και την αναπαραγωγή ιδανικών και προτύπων, αναπαράγει ανισότητες και κατ' επέκταση παράγει και αναπαράγει εγκληματική συμπεριφορά. Το ερώτημα λοιπόν της ισότητας τόσο της έμφυλης όσο και κάθε άλλης μορφής, οφείλει να επαναδιατυπωθεί. Το ζήτημα δεν είναι η αναγνώριση ή η αδιαφορία για τις διαφορές, το ζήτημα είναι η άρση των συνθηκών δημιουργίας ανισοτήτων (Comack, 1999:166, Roberts, 1994:3, Olsen, 1984:387). Όπως υποστηρίζει η Ann Scales, 'η έλλειψη δικαιοσύνης δεν πηγάζει άμεσα από την αναγνώριση διαφορών, η έλλειψη δικαιοσύνης έρχεται ως αποτέλεσμα, όταν οι όποιες διαφορές μετασχηματίζονται σε κοινωνικές και οικονομικές στρεβλώσεις' (1986:1396)

Στο μετασχηματισμό όμως ή όχι των διαφορών σε συνθήκες ανισότητας κυρίαρχος είναι ο ρόλος του δικαίου καθώς τουλάχιστον στα δυτικά συστήματα κοινωνικής οργάνωσης, κατέχει θέση αυθεντίας ως προς τον ορισμό και τη ρύθμιση της κοινωνικής πραγματικότητας. Με βάση αυτή την προνομιακή του θέση στο σύστημα κοινωνικής οργάνωσης το δίκαιο, καταρχήν, μέσα από τους ορισμούς του εγκλήματος δύναται να παράγει, να εγγράφει και να αναπαράγει ιδανικά πρότυπα και αποκλίσεις από αυτά, επιτάσσοντας τα αναπαραχθέντα ως επιβαλλόμενα. Επιπλέον, με βάση τους νομικούς ορισμούς ρυθμίζονται η λειτουργία του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, η πρόληψη, ο έλεγχος και γενικότερα η αντιμετώπιση του εγκλήματος (Petoussi, 2007:353, Naffine, 2003:362, Smart, 1989:11).

Η δομή και η λειτουργία του δικαίου όμως, στηρίζεται σε αντιθετικά δίπολα όπως για παράδειγμα αθώος-ένοχος, νόμιμο-παράνομο. Παράλληλα, το δίκαιο τείνει να αναγνωρίζει ως υποκείμενο προστασίας ατομικές, μοναδιαίες οντότητες οι οποίες περιγράφονται με αφαιρετικούς, γενικούς όρους. Στο βαθμό που το δίκαιο αναγνωρίζει ομάδες, αυτές κατανοούνται με όρους ομοιογένειας. Τόσο η αναγνώριση ατόμων όσο και η αναγνώριση ομοιογενών ομάδων για τη λειτουργία του δικαίου αποτελούν αναγκαίες συνθήκες καθώς το υπεσχημένο είναι η ίση, αντικειμενική, αξιολογικά ουδέτερη μεταχείριση για όλους. Το δίκαιο λοιπόν, και κατ' επέκταση το σύστημα απονομής δικαιοσύνης και ευρύτερα ο κοινωνικός και πολιτικός

μηχανισμός αντιμετώπισης του εγκλήματος, αδυνατούν να αντιμετωπίσουν πολλαπλότητες διαφορών. Με αυτό τον τρόπο όμως, οι πολλαπλές βάσεις ανισοτήτων συγκαλύπτονται, το προσωπικό βίωμα υποκαθίσταται και ελέγχεται ως προς τη σύγκλισή του με το προβαλλόμενο ως ιδανικό πρότυπο και κατά συνέπεια οι ανισότητες επιτείνονται αντί να αίρονται (Smart, 1992:296-297, Daly and Chesney-Lind, 1988:525, Allen, 1987:30).

Στο βαθμό και την έκταση όμως που οι πολλαπλότητες της ανθρώπινης εμπειρίας και του βιώματος αναδεικνύονται εντονότερες, σε κοινωνίες όπως η Ελλάδα της οποίας η ανομοιογένεια αυξάνει με ραγδαίους ρυθμούς, είναι επιτακτική η ανάγκη για κριτική στάση απέναντι στον τρόπο που κατανοούμε την έννοια και το περιεχόμενο των βάσεων των κοινωνικών ανισοτήτων και της σχέσης τους με το έγκλημα και την εγκληματικότητα. Οι έμφυλες προσεγγίσεις στο έγκλημα έδειξαν ότι εν πολλοίς, οι λύσεις και οι απαντήσεις ή, κατ' ελάχιστο, η διατύπωση των ερωτημάτων για την κοινωνική ανισότητα και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης αλλά επιβάλλεται να επαναπροσδιοριστούν με όρους πολλαπλότητας, πολυπλοκότητας και συνθετότητας. Διαφορετικά, θα ισχύει η παρατήρηση της Riley «[κ]άτω από τις πρόσφατα πληθυσθείσες επιφάνειες τα παλιά προβλήματα εξακολουθούν να επιμένουν [8] » (1988:95).

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αρτινοπούλου, Β. (2006). Ενδο-οικογενειακή κακοποίηση γυναικών. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Αρτινοπούλου, Β. και Παπαθεοδώρου, Θ. (2006). Η σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (1991). Οι ιδιαιτερότητες της γυναικείας

εγκληματικότητας. Μια απόπειρα εξήγησής τους. Αθήνα:(χ.ε.).

Γουσέτη, Ι. (2011). «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του γυναικείου φύλου: Δέκα εγκληματολογικές αναπαραστάσεις της γυναίκας ως εγκληματία». Στο Χαλκιά, Α. (επ.) Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της εγκληματολογίας. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 255-267.

Ζαραφωνίτου, Χρ. (2008). Τιμωρητικότητα: Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ζαραφωνίτου, Χρ. (2002). Ο φόβος του εγκλήματος-Fear of crime. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Κουράκης, Ν. (2006). «Προλεγόμενα.» Στο Κουράκης, Ν. (επ.) Έμφυλη εγκληματικότητα. Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 15-30.

Κραβαρίτου, Γ. (1996). Φύλο και δίκαιο. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κρασιδάκη, Μ. (1993-1995). «Το έγκλημα του βιασμού στα Δικαστικά Συμβούλια υπό το πρίσμα της παραδοσιακής, της κριτικής και της πραγματιστικής οργανιστικής θεώρησης». Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, 11-16: 241-253.

Μηλιώνη, Φ.Α. (2007). «Η εγκληματολογία και η εγκληματολόγος.» Στο

Γεωργούλας, Στρ. (επ.) Η εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ, σελ. 119-125.

Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (1989). «Η εγκληματική δραστηριότητα της γυναίκας». Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, 3-4:170-186.

Πετούση-Ντούλη, Β. (2010). «Έμφυλη ισότητα και υποβοηθούμενη αναπαραγωγή: η πρόκληση του τεκμηρίου μητρότητας». Στο Πιτσελά, Α. (επ.) Εγκληματολογικές Αναζητήσεις: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σσ. 837-872.

Πετούση, Β. (2007). «Φεμινιστική εγκληματολογία: Βασικές θέσεις και προτάσεις». Στο Γεωργούλας, Στρ. (επ.) Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη. Αθήνα, Εκδόσεις ΚΨΜ, σσ. 125-144.

Πετούση, Β. (2001). «Η 'φύση' της γυναίκας και ο 'ιπποτισμός' του άνδρα: Κλασσικές θεωρίες και προτάσεις για τη γυναικεία εγκληματικότητα». Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών 106(Γ'):105-137.

Τζαννετάκη, Α. Ι. (2006). Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής. Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα.

Ξενόγλωσση

Abrams, K. (1991). "Feminist lawyering and legal method". *Law & Social Inquiry*, 16: 373-404.

Adler, F. (1975). *Sisters in crime: The rise of the new female criminal*. New York: McGraw Hill.

Allen, H. (1987). *Justice Unbalanced*. Milton Keynes: Open University Press.

Artinopoulou, V. and Petoussi-Douli, V. (2011). "Legalism and paternalism in Greece. Powerful trends in the reification of risk and the treatment of juvenile offenders." In Francois, A. Massin, V., Niget D. (eds) *Violences juveniles sous expertise(s)XIX-XXI siecles/Expertise and Juvenile Violence 19th-20th Century Universitaires de Louvain: UCL Presses*, pp. 157-185.

Baca Zinn, M. and Thornton Dill, B. (1996). "Theorizing difference from multiracial Feminism". *Feminist Studies*, 22:321-331.

Barak, G, Flavin, J. and Leighton, P.S. (2001). *Class, race, gender and crime: social realities of justice in America*. Los Angeles: Roxbury.

Bartlett, K. (1990). "Feminist legal methods". *Harvard Law Review*, 103:829-888.

Beirne, P. (1988). "Heredity versus environment". *British Journal of Criminology*, 28(3):315-339.

Bérnat, F. (2001). "Gender and Law". In Renzetti, C. M. and Goodstein, L. (eds) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, pp. 212-221.

Bloom, B, Chesney-Lind, M. and Owen, B. (1994). *Women in California prisons: hidden victims of the war on drugs*. San Francisco: Center on Juvenile and Criminal Justice.

Boritch, H. (1992). "Gender and criminal court outcomes: An historical analysis". *Criminology* 30:293-325.

Bowker, L. (ed). (1978). *Women, crime and the criminal justice system*. Lexington, MA: Lexington Books.

Burgess-Proctor, A. (2006). "Intersections of race, class, gender and crime: future directions for feminist criminology". *Feminist Criminology*, 1(1):27-47.

Campbell, A. (1981). *Girl delinquents*. Oxford: Blackwell.

Campbell, A. (1984). *The girls in the gang*. Oxford: Blackwell.

Carlen, P. (1983). *Women's imprisonment*. London: Routledge & Kegan.

Chesney-Lind, M. (1997). *The female offender*. London: Sage.

Chesney-Lind, M. (2006). "Patriarchy, crime, and justice: feminist criminology in an era of backlash". *Feminist Criminology*, 1(1):6-26.

- Chesney-Lind, M. and Belknap, J. (2004). "Trends in delinquent girls' aggression and violent behavior: A review of the evidence". In Putallaz, M., and Bierman, P (eds), *Aggression, antisocial behavior and violence among girls: A development perspective*. New York: Guilford, pp. 203-222.
- Comack, E. (1999). "New possibilities for a feminism 'in' criminology? From dualism to diversity". *Canadian Journal of Criminology/Revue canadienne de criminologie* (April/Avril):161-170.
- Crites, L. L. (ed) (1976). *The female offender*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Daly, K. (1987). "Structure and practice of familial-based justice in a criminal court". *Law & Society Review*, 21:267-290.
- Daly, K. (1989). "Neither conflict nor labeling nor paternalism will suffice: intersections of race, ethnicity, gender and family in criminal court decisions". *Crime & Delinquency*, 35:136-168.
- Daly, K. (1994). *Gender, crime and punishment*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Daly, K. (1995). "Gender and sentencing: What we know and don't know from empirical research". *Federal sentencing reporter*. 8(3):163-168.
- Daly, K. and Chesney-Lind, M. (1988). "Feminism and criminology", *Justice Quarterly*, 5(4):497-538.
- Daly, K. and Stephens, D. J. (1995). "The 'dark figure' of criminology: Towards a Black and multi-ethnic feminist agenda for theory and research". In Rafter, N. H. and Heidensohn, F. (eds) *International feminist perspectives in criminology: Engendering a discipline*. Philadelphia: Open University Press, pp. 189-215.
- Daly, K. and Torny, M. (1997). "Gender, race and sentencing". In Torny, M (ed) *Crime and justice: an annual review of research* (vol 22 pp 201-252). Chicago: University of Chicago Press.
- Dobash, R. E. and Dobash, R. P. (1979). *Violence against wives*. New York: Free Press.
- Downes, D. and Rock. P. (1998). *Understanding deviance*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Edwards, S. (1984). *Women on trial*. Manchester: Manchester University Press.
- Eisenstein, Z. (1988). *The female body and the law*. Berkeley: University of California Press.
- Freedman, E. (1981). *Their sister's keepers: Women's prison reform in America 1830-1930*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Gelsthorpe, L. (2002). "Feminism and criminology". In Maguire, M, Morgan, R. and Reiner, R. (eds). *The Oxford Handbook of Criminology* 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, pp. 112-143.
- Gelsthorpe, L. and Morris, A. (1988). "Feminism and Criminology in Britain". *British Journal of Criminology*, 28(2):93-110.
- Grosz, E. (1993). "Bodies and knowledges: feminism and the crisis of reason". In Alcoff, L., Potter, E. (eds). *Feminist epistemologies*. New York and London: Routledge, pp. 187-215.
- Heidensohn, F. M. (1985). *Women and Crime*. London: MacMillan.
- Heidensohn, F. M. (2002). "Gender and crime". In Maguire, M, Morgan, R, and Reiner, R. (eds). *The Oxford Handbook of Criminology* 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, pp. 491-530.
- Hunter, R. (2002). "Talking up equality: women barristers and the denial of Discrimination". *Feminist Legal Studies*, 10(2):113-130.
- Hutton, C., Pommersheim, F. and Feimer, S. (1989). "'I fought the law and law won': A report on women and disparate sentencing in South Dakota". *Criminal and Civil Confinement*, 15:177-220.

- Irigaray, L. (1994). *Thinking the difference*. Translated by Martin, A. New York: Routledge.
- Klein, D. (1973). "The etiology of female crime: a review of the literature". *Issues in Criminology* 8(2):3-30.
- Klein, D. and Kress, J. (1976). "Any women's blues: A critical overview of women, crime, and the criminal justice system". *Crime and Social Justice*, Spring-Summer: 34-49.
- Kruttschnitt, C. (1982). "Respectable women and the law". *The Sociological Quarterly*, 23:221-234.
- Lacey, N. (2002). "Legal constructions of crime". In Maguire, M, Morgan, R. and Reiner, R. (eds). *The Oxford Handbook of Criminology* 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, Oxford, pp 264-285.
- Leonard, E. (1982). *Women, crime and society: a critique of criminological theory*. New York: Longman.
- Mackinnon, C. A. (1982). "Feminism, marxism, method and the state: An agenda for theory." *Signs* 7:515-544.
- Mackinnon, C. A. (1991). "Difference and dominance: Ox sex discrimination". In Bartlett, K. T. and Kennedy, R. (eds) *Feminist legal theory*. Boulder, CO: Westview, pp 81-94.
- Malleson, K. (2003). "Justifying gender equality on the bench: why difference won't do". *Feminist Legal Studies*, 11(1):1-24.
- Malloch, M. S. (2004). "Not 'fragrant' at all: criminal justice responses to 'risky' Women". *Critical Social Policy*, 24(3):385-405.
- Martin, S. E. and Jurik, N. C. (1996). *Doing justice, doing gender: women in law and criminal justice occupations*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Messerschmidt, J. W. (1986). *Capitalism, patriarchy and crime: Toward a socialist feminist criminology*. Totowa, New Jersey: Rowman & Littlefield.
- Messerschmidt, J.W. (1993). *Masculinities and crime: critique and reconceptualisation of theory*. Lanham, MD: Rowan and Littlefield.
- Messerschmidt, J. W. (1997). *Crime as structured action: Gender, race, class and crime in the making*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Messerschmidt, J. W. (2006). "Masculinities and Crime: Beyond a Dualist Criminology". In Renzetti, C, Goodstein, L. and Miller S. (eds). *Gender, Crime, and Criminal Justice: Feminist Readings*. Los Angeles: Roxbury, pp 29-43.
- Miller, J. and Mullins, C. W. (2006). "The status of feminist theories in criminology". In Cullen, F. T., Wright, J. P. and Blevins, K. R. (eds) *Taking Stock: The Status of Criminological Theory*. Transaction Publishers, pp. 217-249.
- Morrow, M., Hankinsky, O. and Varcoe, C. (2004). "Women and violence: the effects of dismantling the welfare state". *Critical Social Policy*, 24(3):358-384.
- Naffine, N. (1987). *The construction of women in criminology*. Sydney: Allen & Unwin.
- Naffine, N. (2003). "Who are the law's persons? From Cheshire Cats to responsible subjects". *The Modern Law Review* 66(3):346-367.
- Newburn, T. (2002). "Young people, crime, and youth justice". In Maguire, M, Morgan, R. and Reiner, R. (eds). *The Oxford Handbook of Criminology* 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, pp. 531-578.
- Olsen, F. (1984). "Statutory rape: A feminist critique of rights analysis". *Texas Law Review* 63:387-432.

- Owen, B. (2001). "Perspectives on women in prison". In Renzetti, C. M. and Goodstein, L. (eds) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, pp. 242-254.
- Petoussi, V. (2007). "Feminist voices in the law: debating equality, neutrality, and Objectivity". Στο Παπαγεωργίου, Γ. (επιμ.) *Έμφυλοι Μετασχηματισμοί/Gendering Transformations*. Πανεπιστήμιο Κρήτης: eMedia Ψηφιακό Κέντρο Εκπαιδευτικών Μέσων Πανεπιστημίου Κρήτης, σσ 351-364.
- Phillips, C. and Bowling, B. (2002). "Racism, ethnicity, crime and criminal justice". In Maguire, M, Morgan, R, and Reiner, R. (eds). *The Oxford Handbook of Criminology 3rd edition*. Oxford: Oxford University Press, pp. 579-619.
- Repinsky, H. (2000). "Living criminologically with naked emperors". *Criminal Justice and Policy Review*, 11(1):6-15.
- Rhode, D. L. (1993). "Missing questions: Feminist perspectives in legal education". *Stanford Law Review*, 45:1547-1566.
- Riley, D. (1988). *Am I that name? Feminism and the category of 'women' in history*. London: Macmillan.
- Roberts, D. E. (1994). "Foreword: The meaning of gender equality in criminal law". *The journal of Criminal Law and Criminology* 85(1): 1-14.
- Quetelet, L. A. J. (1969). *A treatise on man and the development of his faculties*. Gainesville, Fla.: Scholar's Facsimiles and Reprints (1835).
- Scales, A. (1986). "The emergence of feminist jurisprudence: an essay". *Yale Law Journal*, 95:1373-1403.
- Scruton, P. (1990). "Scientific knowledge or masculine discourse? Challenging patriarchy in criminology". In Gelsthorpe, L. and Morris, A. (eds) *Feminist perspectives in criminology*. Buckingham: Open University Press, pp 10-25.
- Simon, R. J. (1975a). *Women and crime*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Simon, R. J. (1975b). *The contemporary woman and crime*. National Institute of Mental Health. Washington: Governmental Printing Office.
- Simon, R. J. (1975c). "American women and crime". *Annals AAPSS* 423, pp. 31-46.
- Smart, C. (1976). *Women, crime and criminology: A feminist critique*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Smart, C. (1977). "Criminological theory: its ideology and implications concerning Women". *British Journal of Sociology*, 20(1):89-100.
- Smart, C. (1979). "The new female criminal. Reality or myth?" *British Journal of Criminology*, 19(1):50-59.
- Smart, V. (1989). *Feminism and the power of law*. London: Routledge.
- Smart, C. (1992). "The woman of legal discourse". *Social and Legal Studies*, 1:29-44.
- Smyth, I. (1995). "Gender, change and insecurity: theoretical issues and practical Concerns". *Gender and Development*, 3(3):6-15.
- Sokoloff, N., Price, B. R., and Flavin, J. (2004). "The criminal law and women". In Price, B. R. and Sokoloff, N. (eds) *The criminal justice system and women (3rd ed.)*. New York: McGraw-Hill, pp 11-29.
- Spohn, C. and Beichner, D. (2000). "Is preferential treatment of female offenders a thing of the past? A multisite study of gender, race, and imprisonment". *Criminal Justice Policy Review*, 11(2):149-184.

Stacey, J. and Thorne, B. (1985). "The missing feminist revolution in sociology". *Social Problems*, 32 (4):301-316.

Stanko, E. A. (2001). "Women, danger, and criminology". In Renzetti, C. M. and Goodstein, L. (eds) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company, pp 13-26.

Steffensmeier, D. J. (2001). "Female crime trends, 1960-1995. In Renzetti, C.M. and Goldstein, L. (eds) *Women, Crime, and Criminal Justice: Original Feminist Readings*, Roxbury Publishing Company, Los Angeles, CA, 2001, pp. 191-211.

Steffensmeier, D. J. and Schwartz, J. (2004). "Trends in female crime: Is crime still a man's world?" In Price B. and Sokoloff, N. (eds) *The criminal justice system and women: Offenders, victims and workers*. New York: McGraw-Hill, pp 96-127.

Steffensmeier, D. J., Schwartz, J., Zhong, H., and Ackerman, J. (2005). "An assessment of recent trends in girls' violence using diverse longitudinal sources: Is gender gap closing?" *Criminology*, 43:355-405.

Steffensmeier, D. J., Ulmer, J. and Kramer, J. (1998). "The interaction of race, gender, and age in criminal sentencing: the punishment of being young, Black, and male". *Criminology*, 36:763-797.

Steffensmeier, D. J., Zhong, H., Ackerman, J. and Agha, S. (2006). "Gender gap trends for violent crimes, 1980 to 2003". *Feminist Criminology*, 1(1):72-98.

Streib, V. L. (1990). "Death penalty for female offenders". *Cincinnati Law Review*, 58:845-880.

Wells, C. (2002). "Women law professors-Negotiating and transcending gender identities at work". *Feminist Legal Studies*, 10(1):1-38.

[1]. Βιολογικοί και βιολογίζοντες αιτιακοί παράγοντες κυριάρχησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα στις όποιες ερμηνείες της γυναικείας εγκληματικότητας στο πλαίσιο των κυρίαρχων εγκληματολογικών θεωριών (Μηλιώνη, 2007, Κουράκης, 2006, Πετούση, 2001:110, Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1991, Νόβα-Καλτσούνη, 1989:170). Ακόμη όμως και μετά την αμφισβήτηση και την κατάρριψη αυτών των θεωριών οι συνέπειές τους θεωρούνται ότι παραμένουν εμφανείς καθώς όπως υποστηρίζεται, τείνουν να αποτελούν τη βάση για τη θέσπιση των αρχών του συστήματος ποινικής μεταχείρισης των γυναικών (Heidensohn, 2002:493, 1985, Beirne, 1988). Στη χώρα μας ενδείξεις για τη σύνδεση μεταξύ βιολογικοποίησης της γυναικείας συμπεριφοράς και σωφρονιστικής μεταχείρισης των γυναικών υπάρχουν στον τρόπο με τον οποίο το σωφρονιστικό σύστημα αντιμετώπισε κυρίως στο παρελθόν ανήλικα κορίτσια παραβάτες (ή και θύματα) (Artinoroulou, Petoussi-Douli, 2011:177).

[2]. Ειδικότερα για τις διαφοροποιήσεις της φεμινιστικής εγκληματολογίας βλ. Πετούση, 2007.

[3]. Χαρακτηριστικές είναι οι μελέτες της Freda Adler και της Rita Simon οι οποίες αν και ξεκινούν από διαφορετικές βάσεις και καταλήγουν σε διαφορετικά αποτελέσματα, ωστόσο και οι δύο συνδέουν τη συχνότητα και τα χαρακτηριστικά της γυναικείας εγκληματικότητας με την κατά φύλο ανισότητα, υποστηρίζουν ότι η κοινωνική θέση των γυναικών στο 'συμβατικό' κόσμο επηρεάζει τη θέση τους στον 'εγκληματικό' κόσμο και προβλέπουν αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας προϊόντος του χρόνου (Adler, 1975, Simon, 1975α, 1975β, 1975γ).

[4]. Η θέση αυτή διαμορφώνεται πρωτότυπα από τον James W. Messerschmidt και αναλύεται διεξοδικά στο έργο του *Capitalism, Patriarchy and Crime: Toward a Socialist Feminist Approach* (1986).

[5]. Φαινομενικά, αυτό το εύρημα έρχεται σε αντίθεση με άλλα ερευνητικά ευρήματα που δείχνουν ότι γυναίκες δράστες βίαιων εγκλημάτων τείνουν να τιμωρούνται με ποινές μικρότερης διάρκειας από τις αντίστοιχες για τους άνδρες (Boritch, 1992, Hutton et. al., 1989). Ωστόσο, φαίνεται ότι η ευνοϊκότερη μεταχείριση αναφέρεται σχεδόν αποκλειστικά στο στάδιο της επιμέτρησης της ποινής και τείνει να αφορά εκείνες τις γυναίκες που ανταποκρίνονται καλύτερα σε στερεοτυπικά πρότυπα γυναικείας συμπεριφοράς (Bernat, 2001:216).

[6]. Χαρακτηριστική εδώ είναι η μεταχείριση που επιφυλάσσει το σύστημα απονομής δικαιοσύνης σε γυναίκες θύματα εγκλημάτων σεξουαλικής επίθεσης. Σε τέτοιες δίκες συχνά, η 'ηθική' του θύματος, νοηματοδοτούμενη ως ερωτική ζωή και συμπεριφορά, αποκτά ιδιαίτερη σημασία εκτρέποντας τη διαδικασία από την απόδειξη της ενοχής του δράστη στην απόδειξη της 'αθωότητας' του θύματος?στην προσπάθεια δηλαδή να αποδειχθεί ότι το θύμα ούτε προκάλεσε άμεσα ή έμμεσα το δράστη ούτε με κάποιο τρόπο επέτρεψε τη διάπραξη του αδικήματος (Κρανιδιώτη, 1993-1995:243).

[7]. Αν και η Ζαραφωνίτου (2002) εστιάζει σε παράγοντες πέραν του φύλου και δεν κάνει ρητή αναφορά στο δημόσιο χώρο ως τέτοιο, οι θέσεις και τα εμπειρικά δεδομένα της αναφέρονται σε παράγοντες του δημόσιου χώρου όπως νοείται εδώ (Πολιτεία, μέσα μαζικής επικοινωνίας, εκπαίδευση κ.λπ.).

[8]. "Below the newly pluralised surfaces the old problems still linger" (Riley, 1988:99).